

ALBERT FETTWEIS

BELGIJSKIE PRAWO SĄDOWE

O BOWIĄZUJĄCE PRAWO

W Belgii obowiązuje do dziś prawo francuskie. Jest to wynikiem historycznych przemian, jakim podlegała Belgia. W okresie powstawania wielkich kodyfikacji Napoleona pierwsza republika belgijska była okupowana przez armie francuskie (1792—1814) i przyjęła prawodawstwo francuskie, w tym również kodeks postępowania cywilnego z r. 1806.

Organizacja sądowa pochodzi z 1790 r., w którym na podstawie prawa z 16—24 VIII 1790 r. powołano trybunały cywilne I instancji, trybunały handlowe i sędziów pokoju (magistratury upoważnione do rozpoznawania drobnych spraw cywilnych oraz niektórych niespornych). Sądy apelacyjne (początkowo zwane „sądami imperialnymi”) powstały na podstawie prawa z 27 ventomé VIII r. Trybunał kasacyjny powołany w r. 1790 do nadzoru nad sądami¹ orzekał od XII r. jako sąd kasacyjny. Oprócz tych sądów działały w Belgii sądy rozpoznające sprawy ze stosunku pracy, zwane *conseils de prud hommes*.

Właściwość różnych sądów reguluje „prawo kompetencji cywilnej” z 25 III 1876 r. Przepisy tego prawa są bardzo skomplikowane i wywołują wiele trudności, jeżeli chodzi o ustalenie właściwego sądu oraz dopuszczalność apelacji. Stosowanie ich w praktyce zajmuje niepotrzebnie w nauce wiele miejsca, powodując tym samym stratę czasu. Wysuwane postulaty uproszczenia zasad właściwości sądu, domagające się likwidacji sądownictwa handlowego i sądów pracy, natrafiają na poważne opory, które mają swe polityczne źródła.

Postępowanie cywilne reguluje Code de procedure civile z r. 1806. Kodeks ten nie dosięga swym poziomem kodeksowi cywilnemu. Główny twórca jego — Pigeau, autor cenionego dzieła *Practicien du Chatelet de Paris*², ograniczył się tylko do uwzględnienia niektórych osiągnięć prawa rewolucyjnego, jak w zakresie organizacji sądownictwa, sądów polu-

¹ P. Leclercq, *De la Cour de cassation. Discours de rentrée prononcé le 1er octobre 1925*; R. Hayoit de Termicourt, *Propos sur l'article 95 de la Constitution*, *Rev. droit pénal* 1954—55, s. 135 i n.

² Paris 1787: *La procédure civile du Chatelet de Paris et de toutes les juridictions du Royaume*.

bownych, postępowania pojednawczego uproszczenia systemu środków odwoławczych. W rzeczywistości pozostawał jednak pod wpływem *ordonance civil* z r. 1667³, dlatego od chwili powstania c.p.c. był już prawnie przestarzałym, nadto formalistycznym i reakcyjnym. W kodeksie tym na przestrzeni 150 lat dokonano zaledwie kilku retuszu.

Oceniając to „nieco ulepszone wydanie *ordonance* z r. 1667”⁴ należy wskazać na podstawowe cechy obowiązującego belgijskiego prawa procesowego.

Procedura jest archaiczna, skomplikowana i przez to samo powolna, nieskuteczna i droga. Dla zilustrowania tego twierdzenia wystarczy jeden przykład: sposób postępowania przy dopuszczeniu dowodów: dochodzenia, wywiad co do faktów i pozycji⁵. Zauważać także należy, że kodeks zawiera wielką ilość doręczeń równie kosztownych, jak i niepotrzebnych.

Klasyyczna doktryna oceniając procedurę cywilną jako prawo-sankcję stworzoną po to, by prawo podmiotowe uznane przez prawo prywatne nie zostało martwą literą⁶, uważała, że jest ona tylko oddzielnym działem prawa prywatnego. Koncepcja ta wywarła głęboki wpływ na sądowe prawo francuskie i belgijskie. Procedura cywilna interesuje się tylko prawami stron; przyznaje tym ostatnim rolę główną, pod pewnymi względami wyłączną od chwili wszczęcia sporu aż do wyroku. Proces jest sprawą stron, które nim rozporządzają według własnego uznania i one same mają prawo nim kierować i instruować. Sędzia cywilny jest osobą bierną, która zadowala się asystowaniem przy zabiegach stron, która słucha lub czyta ich oświadczenia i wnioski. Interweniuje wyjątkowo — dla udzielenia niektórych upoważnień i w związku z działalnością jurysdykcyjną konieczną dla ogłoszenia wyroku.

Nadmiernie oskarżycielski charakter sądowego prawa francusko-belgijskiego XIX w. jest jedną z głównych przyczyn złożoności i powolności bank of the lake near the triangle tower steps up to about 15 m, whe-procedury, które zaznaczają się od *ordonance* z r. 1667 do kodeksu z r. 1806 i istnieją po dziś dzień. Zdając prawie wyłącznie rozwiązanie sporu na łaskę „strony najbardziej starannej”, opóźnia się rozstrzygnięcie procesu, pomnaża się formalności i wydatki i otwiera się drzwi dla nadużyć i zmów. Wpłynęły na to z pewnością tradycje liberalne i indywidualistyczne prawa belgijskiego, które sprzeciwiały się zbyt znacznemu

³ Tissier, *Le centenaire du Code de procédure civile*, Rev. trim, droit civil 1906, note 4, s. 628.

⁴ *Précis de procédure civile*, t. I, 1902.

⁵ A. Fettweis, *Eléments de la compétence et de la procédure civile* t. II, 1962, s. 561—565, 571 i 587; A. Fettweis, J. Arets, *Observations sur l'interprétation de l'article 283 du Code de procédure*, Note sous Liège, 15 janvier 1960, Rev. crit. jurispr. belge 1960, 326.

⁶ Ripert et Boulanger, *Traité élémentaire de droit civil*, t. I, wyd. 4, 1948, nr 33, s. 13.

rozszerzeniu władzy sędziego cywilnego⁷. Nauka belgijska postuluje przeto, by ustawodawca ustalił równowagę pomiędzy władzą sędzią i stron. Sędzia powinien być uzbrojony w takie środki, które umożliwiłyby mu skuteczną walkę przeciwko szkodliwej zwłoce procesu, pozwoliłyby mu udaremnić nadużycia stron i kierować procesem szybko, punktualnie, wszechstronnie i uprzejmie. Z drugiej jednak strony „zażyłość istniejąca między prawem sądowym a prawem prywatnym nakazuje, by zastrzec stronie w większości wypadków troskę o określenie spraw i przedmiotu żądania”⁸.

W końcu należy podkreślić wiekowy charakter ostatniej kodyfikacji belgijskiej prawa sądowego, co się wyraża w tym, że ignoruje ono prawie całkowicie postęp techniczny realizowany od 150 lat. W Belgii sądownictwo cywilne działa w 1964 r. tak, jak w okresie pióra gęsiego i dyliżansu. Terminy przewidziane w kodeksie nie biorą w rachubę nowoczesnych środków przekazywania. Wprawdzie używa się w sądach belgijskich maszyny do pisania i aparatu do kopiowania (w sposób fotograficzny), jednakże teksty ustawodawcze nie uwzględniają, że te nowoczesne sposoby pisania i reprodukcji przyczyniają się do przyspieszenia biegu procesu.

PROJEKT REFORMY — BELGIJSKI KODEKS SĄDOWY

Przedstawiony powyżej stan prawa procesowego wywołał w Belgii potrzebę jego reformy, przeto w XIX i na początku XX w. obszerne prace⁹ poświęcono przygotowaniu nowego projektu kodeksu procedury. Niestety, o wiele łatwiej było żądać niż zrealizować¹⁰ reformę prawa procesowego. Prace nad nowym projektem kodeksu postępowania cywilnego ruszyły z martwego punktu dopiero w r. 1958. Przygotowanie projektu zlecił minister sprawiedliwości P. Harmel prof. Charlesowi van Reepingenowi, wychodząc ze słusznego założenia, że odpowiedzialnością za taki doniosły akt należy obciążyć jedną osobę. Do pomocy komisarza królewskiego do reformy sądowej powołano jedynie prof. Ernesta Kringsa.

Prace nad nowym kodeksem trwały pięć lat. Przy redakcji tekstów korzystano z konsultacji przeprowadzanych w szerokim zakresie z sędziami, adwokatami, pracownikami ministerstwa oraz przedstawicielami fakultetów prawa. Wzięto również pod uwagę prawo porównawcze,

⁷ Y. Lobin (*Le code de procedure italien*, Rev. intern. de droit comparé 1958, s. 530) wskazuje na sprzeczny powstały we Włoszech przeciwko rozszerzeniu władzy sędziego przewidzianemu w faszystowskim kodeksie włoskim z 1942 r.

⁸ Morel, op. cit., nr 471, s. 379; A. Fettweis, op. cit., t. I, s. 16 in fine.

⁹ Praca Centre d'étude pour la Réforme de l'Etat, 1938, *La Réforme de la procédure*.

¹⁰ Raynaud, Rev. trim. droit civil 1959, s. 568, nr 3.

zwłaszcza ustawodawstwo państw będących członkami Gospodarczej Współpracy Europejskiej oraz wspólne prawo procesowe. W rezultacie tych wysiłków powstał projekt kodeksu sądowego obejmujący 1675 artykułów. Projekt tego kodeksu, mającego zastąpić 15 dotąd obowiązujących aktów prawnych, wraz z raportem królewskiego komisarza do reformy sądowej został złożony w r. 1963 w biurze senatu i jest obecnie przedmiotem prac parlamentu belgijskiego.

Uchwalenie kodeksu przez parlament i wejście jego w życie wypsaży Belgię w nowoczesną ustawę, zapewniającą bardzo szybkie, trafniejsze niż dotąd i mniej kosztowne działanie wymiaru sprawiedliwości. Główne jego cechy przedstawiamy poniżej.

1. *Naczelne zasady.* Projekt kodeksu rozpoczyna się wskazaniem naczelných zasad pracy sędziego, sprecyzowaniem serii pojęć podstawowych, jak warunki przyjęcia powództwa, kategorie wyroków, powaga rzeczy osądzonej, zawisłość sporu itd. (art. 1—31). Art. 32 do 47 przegrupowują, ujednolicają i modernizują reguły dotyczące doręczeń pism procesowych.

2. *Organizacja sądowa i właściwość.* Projekt kodeksu powołał trybunał okręgowy, który jednoczy — uwzględniając indywidualne ich cechy — sądownictwo cywilne, konsularne i socjalne (art. 74). Odtąd istniałyby tylko 3 jurysdykcje pierwszej instancji: trybunał okręgowy i sądy pokoju. Wbrew postulatом nauki belgijskiej i francuskiej¹¹, nie zniesiono trybunałów handlowych i sądownictwa pracy. Zadowolono się zastąpieniem ich sekcjami specjalistycznymi w siedzibie trybunału okręgowego. Sędziów konsularnych zastępują asesory handlowi¹², a sędziów pracy — asesory socjalni. Ci sędziowie niezawodowi stanowią pod przewodnictwem sędziego zawodowego sąd w trybunale okręgowym wyznaczonym przez króla. Projekt zasługuje na ostrą krytykę ze względu na to, że asesorowie handlowi i socjalni wchodzą w skład izb specjalnych ustanowionych w siedzibie sądów apelacyjnych (art. 102 i 103). Złożoność zjawisk prawnych, odpowiadająca nowym rozmiarom problemów ekonomicznych i socjalnych, coraz gorzej godzi się z udziałem

¹¹ M. A. Pierson, *Procédure civile*, t. I, nr 1406; R. Henrion, *L'unité de juridiction*, J. T. 1959, s. 233; S. Fredeq *De eenmaking van het burgerlijke recht en het handelsrecht*, Gand 1957 fasc. s. 217 et, ss.; del Marmol, *Droit commercial terrestre*, fasc. O, s. 155. Limpens, *De l'unification du droit civil et du droit commercial*, J. T. 1953, s. 357; Ch. van Reepinghen, *L'oeuvre de H. Vizioz et le anniversaire du Code de procédure civile*, J. T. 1956, s. 594, 3° col.; Y. Lobin, *Le code de procédure civile italien*, Rev. intern. droit comparé, 1958, S. 526; W. Kleinerman, R. Rasir, *La justice paritaire est-elle un mythe?* J. T. 1959, s. 181; P. Hebraud, *Obs. Rev. trim. dr. civ.* 1956; R. Nerson, *Le développement des juridictions civiles d'exception et ses dangers*, D. 1947, Chron. 121; C. Madray, *Defence de la procédure civile*, J. C. P. 1958, I. nr 1459.

¹² R. Piret, *Vers l'unification du droit civil et du droit commercial*, Rev. de la Banque, 1946, s. 302.

asesorów nieprawników w działalności sądowej. Gwarancje kompetencji i niezawisłości tkwiące w kolegium 3 sędziów zawodowych w Sądzie Apelacyjnym, są o wiele większe od tych, które może dać interwencja ludzi dobrej woli, lecz nie znających subtelności prawa, a przychodzących na sesję z zamiarem reprezentowania określonej grupy podsądnych.

Kodeks stawia wymóg posiadania dyplomu z zakresu prawa socjalnego (chodzi tu o dowód ukończenia studiów podyplomowych — przyp. tłumacza) w odniesieniu do kandydatów na sędziów socjalnych. Niestety, reforma ogranicza się tylko do jednego sektora życia prawnego. Nie odpowiada ona życzeniom tych, którzy żądają, by sędziowie orzekający w dziedzinie karnej posiadali dyplomy z kryminologii¹³. Wymóg podobnego przygotowania jest też konieczny dla sędziów cywilnych. Obecność w sądach osób kompetentnych w dziedzinie prawa gospodarczego¹⁴ i prawa wspólnoty europejskiej pozwoliłaby bez wątpienia na rozwój aparatu sądowego. Ustawodawca francuski z r. 1958 bardzo dobrze rozumiał, że „sprawiedliwość jest tyle warta, ile warci są sędziowie”¹⁵, że problem rekrutacji personelu sądowego uwarunkowuje dobre działanie organów wymiaru sprawiedliwości.

Wielkie znaczenie tego problemu nie uszło uwadze komisarza królewskiego, który podkreśla niedostatki aktualnej sytuacji¹⁶, przedstawia opóźnienie ustawodawstwa belgijskiego w stosunku do innych krajów Europy zachodniej. Niestety, lektura projektu wykazuje, że ten wielki wysiłek badań naukowych doprowadził tylko do skromnej dyspozycji art. 285, według którego „dla uzyskania pierwszej nominacji sędziego orzekającego, kandydat powinien mieć za sobą staż co najmniej trzyletni i wykazać, że wyniósł z niego korzyści oraz kwalifikacje według

¹³ L. Cornil, *Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente, Nouvelles, Procédure pénale*, t. I: *Introduction*, s. 85; J. Constant, *la formation du juge pénal*, *Rev. dr. pénal* 1947—48, s. 553; S. C. Versele., „*Vers un concept pénal plus réaliste*” *Rev. dr. pénal* 1947—48, s. 448; P. Chambon, *la science du droit et les magistrats*, *JCP* 1955, I, s. 1234; *De Mattia, La préparation du juge à l'exercice de la fonction judiciaire*. Acte du 1er Congrès international des magistrats, Rome 1958, t. I, s. 267; Garraud, *Instruction criminelle*, t. II, nr 504; H. Schultz, *La prévention par la formation scientifique des magistrats judiciaires*, *Rev. criminol. et police technique*, 1959, s. 179; A. Fettweis, *Eléments de l'organisation judiciaire*, Presses Universitaires de Liège 1961, s. 32; M. Lope-z-Rey, *La justice criminelle et la formation des juges et des magistrats du Ministère public et des avocats*, *Rev. dr. pénal* 1962—63, s. 487.

¹⁴ Ch. del Marmol, *La protection contre les abus de puissance économique en droit belge*, Coll. Scientifique Faculté de Droit de Liège, 1960, s. 100.

¹⁵ Gorphe, *Les applications philosophiques en justice*, *Archives de philosophie du droit* 1957, s. 167.

¹⁶ A. Fettweis, *Le recrutement et la formation des magistrats*, *J. T.* 1960, s. 221; J. M. van Hille, *De benoeming der rechters*, *Recht*, *Weekbl.* 1962—63, s. 1225,

sposobów określonych przez króla". Dopiero po opracowaniu królewskiego przepisu wykonawczego będzie można ocenić realność reformy, jednakże już teraz można stwierdzić, że Belgia jest jeszcze daleko od stworzenia wielkiej szkoły uprawnionej do kształtowania przyszłych sędziów i mogącej wytrzymać porównanie z Centre National d'Etudes Juridiques we Francji¹⁷.

Artykuły projektu kodeksu, które regulują kompetencję różnych jurysdykcji, odznaczają się jasnością i prostotą wobec skomplikowanych dyspozycji prawa z 26 III 1876 r., które „uzasadniały najcięższą krytykę”¹⁸.

Sędzia pokoju jest właściwy w zasadzie we wszystkich procesach o wartości przedmiotu sprawy poniżej 25 000 franków w sprawach cywilnych i handlowych (art. 590), natomiast wszystkie spory w sprawach socjalnych podlegają kompetencji sekcji specjalistycznej sądu okręgowego, nawet wtedy, gdy ich wartość jest niższa od kwoty wymienionej.

Sekcja cywilna trybunału okręgowego, zwana trybunałem pierwszej instancji (art. 74) posiada pełnię jurysdykcji, przyznaną zwykłemu sędziemu już przez prawo z 15 III 1932 r. Należą do niej sprawy dotyczące stanu osobowego, sprawy o dział, uznanie orzeczeń sądów zagranicznych itd. (art. 569—572). W końcu trybunał pierwszej instancji jest właściwy do rozpatrywania apelacji od wyroków wydanych przez sędziów pokoju (art. 577—3500 franków).

Sąd handlowy jako sekcja trybunału okręgowego rozpoznaje spory dotyczące czynności handlowych tylko między kupcami (art. 573). Nadto sądownictwo handlowe rozpoznaje spory, które tradycyjnie przypadają mu ze względu na charakter stron (upadłość, spółki handlowe, rejestr handlowy itd. — art. 574 i 576). W końcu sąd ten może rozpoznawać apelacje od orzeczeń wydanych w pierwszej instancji przez sędziów pokoju w sporach między kupcami i dotyczących zobowiązań handlowych (art. 577).

Trybunał socjalny ma przejąć według projektu poza właściwością Conseil de prud'hommes spory dotyczące odszkodowania za wypadki w pracy (art. 579) i całość spraw ubezpieczeń społecznych (art. 580). Projekt, kładąc koniec istniejącemu chaosowi, realizuje postulat zniesienia licznych komisji orzekających, których mnogość spowodowała „anarchiczną różnorodność reguł i instytucji”¹⁹. Projekt kodeksu odrzuca

¹⁷ Solus et Perrot, *Droit judiciaire privé*, z. I, s. 641; J. Balmory, *Le Centre National d'Etudes judiciaires*, Pouvoir judiciaire, octobre 1959, s. 3; janvier 1962; mars 1963, s. 10, décembre 1963, s. 2 i 4; Ch. van Reepinghen, *Les pouvoirs judiciaires de Strasbourg*, 26—27 avril 1963, J. T. 1963, s. 339.

¹⁸ Ch. van Reepinghen, *L'oeuvre d'Henry Vizioz et le 150ème anniversaire du Code de procédure civile*, J. T. 1956—593.

¹⁹ M. Taquet, *Les juridictions du travail*, Ann. dr. et science politique 1956, s. 2)l.

słusznie różne propozycje stworzenia autonomicznego sądownictwa pracy istniejącego w ostatnich latach.

Projekt kodeksu stanowi, że żądanie pozwu określa w akcie wszczynającym postępowanie podstawy właściwości sądu (art. 557). Jeżeli istnieje kilka żądań, to podlegają one kumulacji (art. 558). „I gdy jeden lub kilku powodów występuje przeciwko jednemu lub kilku pozwany, łącznie dochodzona suma decyduje o właściwości bez względu na udział któregokolwiek z nich w tej sumie” (art. 560). We wszystkich wypadkach, w których wartość sporu nie jest oznaczona, ustala ją sędzia, z tym, że decyzja ta podlega zaskarżeniu.

W końcu projekt przewiduje dla zapewnienia postępowania prostego, szybkie uregulowanie sporów dotyczących właściwości — rzeczowej i miejscowej — różnych sekcji sądu okręgowego i innych organów orzekających, gdy w łonie tej samej jurysdykcji wyłania się zagadnienie podniesienia zarzutu niewłaściwości z urzędu lub na wniosek i przekazuje się akta przewodniczącemu Trybunału lub pierwszemu prezesowi wyższego sądu, który wydaje postanowienie po wysłuchaniu stron (art. 585). To samo dotyczy uregulowania przypadku podziału między izbami tej samej formacji sądowej. Postanowienie przewodniczącego nie podlega zaskarżeniu przez strony. Jedynie prokurator generalny przy Sądzie Kasacyjnym może wystąpić przeciwko orzeczeniu za pomocą zażalenia w ciągu 15 dni od ogłoszenia (art. 642); gdy dyskusja o właściwości dotyczy jurysdykcji, przed którą pozew został wniesiony, sędzia podnoszący zarzut niewłaściwości zarządza z urzędu przekazanie sprawy przewodniczącemu trybunału okręgowego, który wydaje rozstrzygnięcia w sposób, o jakim była mowa (art. 640), po wysłuchaniu zdania prokuratora (*ministère public*) i po zawezwaniu stron (art. 641). Jeżeli zarzut niezawisłości został zgłoszony przez pozwanego, to powód może przed zamknięciem rozprawy żądać przekazania sprawy do przewodniczącego trybunału okręgowego (art. 639). W przypadku gdy powód nie wykonuje tego prawa, wtedy sędzia uczestniczący w sprawie decyduje o właściwości; od decyzji służy odwołanie (art. 621). Zarządzenia przewodniczącego podjęte na podstawie art. 639 i 640 podlegają zaskarżeniu za pomocą tylko jednego środka: zażalenia prokuratora generalnego kasacyjnego pod warunkami wskazanymi wyżej (art. 642). Postanowienie uwzględniające zarzut niewłaściwości „przekazuje sprawę sędziemu właściwemu”, co oznacza, że ta dyspozycja wiąże sędziego, do którego pozew jest w ten sposób skierowany. Zapewnienie szybkiego rozwiązania pozabawia zarzut niewłaściwości cech przewlekających proces i zmniejsza ich ilość. We wszystkich wypadkach, w których mogą pojawić się realne wątpliwości, znajdują one rozwiązanie na początku procesu, przy minimum formalności. Postanowienie powzięte przez przewodniczącego ma być wykonane z urzędu i bez kosztów dodatkowych.

3. *Procedura*. Stwierdzając, że „kierowanie procesem przez strony jest postulatem naszego prawa sądowego i że praktycy tego kraju są przywiązani do tego”, komisarz królewski stworzył procedurę typu oskarżycielskiego, jednocześnie prostą, elastyczną i zrównoważoną. Liberalizm jest posunięty bardzo daleko. Rozwój procesu aż do rozstrzygnięcia sądowego jest pozostawiony inicjatywie stron, jednakże sąd rozporządza wystarczającymi środkami, by wymóc wszechstronne i lojalne prowadzenie procesu. Może on zarządzić z urzędu rozmaite postępowania, dopuszczać dowody i dysponować nimi w sposób zapewniający skuteczność. Kontradyktoryjny charakter procedury ma na celu zabezpieczenie poszanowania praw do obrony. Strony mają obowiązek współpracować lojalnie w rozprawie sądowej. W każdym razie ustanowiono warunki dla złagodzenia ryzyka powstania prawa inkwizycji. Pod kontrolą sędziego każda strona może żądać, by dowody lub dokumenty, których poznanie jest korzystne dla rozwiązania sporu, były przedmiotem rozprawy. Reguła *nemo tenetur edere contra se* została definitywnie porzucona (art. 872 i 877)²⁰. Co więcej, sąd może zobowiązać osoby trzecie do przedstawienia dokumentów.

Institucja *avoué* przed trybunałami okręgowymi i sądami apelacyjnymi została zniesiona. Już dawno proponowano tę reformę. Uzasadniano ją głównie tym, że ograniczone w praktyce funkcje tych urzędników ministerialnych mogą spełniać z powodzeniem same strony.

Jedną z największych korzyści projektu jest prawie zupełna unifikacja procedury przed różnymi sądami. Te same zasady obowiązują przed trzema sekcjami trybunału okręgowego, sędzią pokoju, sędzią instruktoryjnym (*référé*) i sądem apelacyjnym. Sposób prowadzenia rozprawy, wszczęcie i ustalenie, terminy wezwań, środki instrukcji, zapoznanie się ze szczegółami, składanie wniosków, terminy środków są w bardzo szerokim zakresie ujednolicone.

Postępowanie sporne rozpoczyna się bądź to przez wezwanie za pomocą woźnego (art. 700), bądź też przez dobrowolne stawiennictwo stron na rozprawie wyznaczonej przez sędziego (art. 706). Nadto „każdy spór po wszczęciu postępowania między stronami zdolnymi do zawarcia ugody w zakresie przedmiotu mogącego być załatwionym ugodowo, może być wstępnie przedłożony do pojednania przed sędzią właściwym do rozpoznania w pierwszej instancji” (art. 731). Pojednanie jest obowiązkowe w sprawach specjalnie przewidzianych przez prawo (rozwoły, umowa dzierżawna), a przed trybunałami socjalnymi w sprawach o wypadki w pracy (art. 579 oraz 734) oraz w sprawach dawniej rozpoznawanych przez sądy *de prud'hommes* (art. 578).

²⁰ R. Dekkers, *De la collaboration des plaideurs dans l'administration de la preuve*, Rev. crit. jur. belge 1959, s. 149; Stevigny, *La chagede la preuve en matière civile*, J. T. 1957, s. 745; A. Fettweis, op. cit., t. II, s. 555.

Redakcja i doręczenie wezwań jest unormowane w dyspozycjach generalnych (art. 33—39) i sprecyzowane w zakresie doręczenia pozwu (art. 701—705). Teksty te nie modyfikują w zasadniczy sposób systemu przewidzianego w art. 61 i n. kodeksu procedury cywilnej, lecz je odmładzają i upraszczają. Należy zwrócić uwagę na wydatne odstępstwa od formalizmu, np. do oznaczenia osoby prawnej wystarczy wskazać jej nazwę, charakter prawny i siedzibę (art. 703). Archaiczne i zawodne doręczanie „sąsiadowi” zostało zniesione. Dawne doręczenie „w meroście” zostało zastąpione przez oddanie kopii wezwania w centralnym biurze woźnych, które ma być utworzone w każdym wielkim centrum, a w braku jego — w komisariacie policji, u burmistrza lub u ławnika miejskiego. Centralne biuro, komisariat policji lub komunalni urzędnicy obowiązani są podjąć środki potrzebne do tego, by zainteresowany otrzymał kopię w terminie najkrótszym (art. 38).

Wskutek tego, że stawiennictwo przez *avoué* zostało zniesione, wezwanie doręcza się na określony dzień (art. 702). W przeddzień rozprawy należy obligatoryjnie wpisać sprawę na wokandę główną prowadzoną przez sekretarza sądowego (art. 711 i 716).

Sprawy drobne (drobiazgowo) rozpoznaje się na rozprawie wstępnej bez względu na wnioski stron. Sąd może wydać na tej rozprawie wyrok zaoczny, gdy jawiąca się strona o to wnosi (art. 802). Sprawy więcej skomplikowane przekazywane są na wokandę szczególną izby, przed którą zostały wniesione, bądź też podlegają skierowaniu do izby oznaczonej przez prezydenta trybunału stosownie do przepisów regulaminu (art. 726 i 735). Obligatoryjne są wnioski pisemne, które skierowuje się lub składa u sekretarza dla dołączenia ich do akt (art. 721—741).

Wpisów na wokandę i doręczenia dokonuje pod kontrolą przewodniczącego sekretarz odpowiedzialny za wokandę. Projekt przywiązuje wagę do tego, by zadania te spełniał stale ten sam pracownik sekretariatu. W ten sposób ma być zapewniona koordynacja, zapewniająca współpracę między izbami trybunału i stronami. Sekretarze rozpraw i adwokaci powinni dbać o to, by nie było niepotrzebnych zastępstw, zbędnego wyczekiwania na rozprawę, szkodliwego tłoku i „opłakanego widoku rozpraw białych” (nieprzygotowanych). W nowej organizacji pracy sądów posługiwanie się telefonem umożliwi zrjonalizowanie pracy sędziów i stron w sposób elastyczny i skuteczny. Rozprawę wyznacza przewodniczący izby na wniosek stron (art. 750). Z chwilą zgłoszenia żądania o ustalenie przed przewodniczącym izby orzekającej, sprawę wciąga się na wokandę posiedzeń.

Projekt przewiduje jawienie się stron przed wszystkimi sądami cywilnymi bądź osobiście, bądź też przez adwokata zaopatrzonego w dokument pełnomocnictwa. Utrzymane zostały przepisy co do zastępstwa przez krewnego albo inną osobę zaopatrzoną w pełnomocnictwo. W try-

bunałach socjalnych dozwolona jest nadto reprezentacja przez przedstawiciela organizacji zawodowej; agenci handlowi z mocy art. 728 nie mogą być pełnomocnikami.

Postępowanie o dopuszczeniu dowodów zostało wydatnie zmodernizowane i stało się bardziej skuteczne. Odtąd sędzia wyznaczony do przesłuchania świadków i stron oraz do przeprowadzenia oględzin będzie musiał brać udział w rozprawie (art. 946, 1004 i 1014).

Przestarzała instytucja zarzutów przeciwko świadkom znikła; sędziowie mają według własnego sumienia oceniać wartość wszystkich dowodów²¹.

Kodeks zezwala na używanie stenogramu i magnetofonu przy protokołowaniu zeznań świadków i stron. Projekt nie przewiduje już antycznej procedury interogacji faktów. Miejsce jej ma zastąpić osobiste stawiennictwo stron i prawo zadawania przez nich pytań (art. 992—1004). Ekspertyza została odciążona z wszelkiego zbędnego formalizmu i podlega kontroli sędziego, który ją zarządzi (art. 973). Cała grupa nowych przepisów zapewnia egzekucję skuteczną i szybką (art. 962—991).

Na zakończenie tych wyjaśnień należy przypomnieć, że Belgia znajduje się w przededniu uchwalenia kodeksu. Po wejściu w życie praktyka ujawni zapewne jej słabości i niedostatki. Należałoby powołać „stałą radę prawa sądowego” przy ministrze sprawiedliwości dla przygotowania projektu poprawek i ulepszeń.

Tłumaczył
Edmund Wengerek

LE DROIT JUDICIAIRE BELGE

- Résumé

Le droit judiciaire belge a des origines presque exclusivement françaises. L'organisation actuelle du service public de la justice dérive directement des principes inscrits dans les lois des 16—24 août 1790, du 27 ventôse an VIII et du 20 avril 1810. Le Code de procédure français de 1806 est toujours en vigueur.

La compétence des diverses juridictions est réglée à titre principal, par une loi du 25 mars 1876.

Depuis 1886, de nombreux efforts ont été entrepris pour préparer la modernisation de cette législation archaïque et compliquée qui fait, qu'en Belgique, le cours de la justice est à la fois lent, coûteux et parfois inefficace.

Jusqu'à ce jour, tous ces travaux sont demeurés sans lendemain et seules quelques améliorations de détail ont pu être réalisées.

En octobre 1958, le Ministre de la Justice a désigné le Bâtonnier Charles Van Reepinghen, titulaire de la chaire de procédure civile à l'Université de Louvain puis M. Ernest Krings, avocat général près la Cour de cassation et professeur

²¹ A. Fettweis, J. Arets, *Observations sur l'article 283 du Code de procédure civile note sous Liège, 15 janvier 1960, Rev. crit. jur. belge 1960*, s. 326.

à l'Université de Bruxelles pour préparer une nouvelle codification de l'ensemble des lois de justice.

Pendant cinq années, ces hautes personnalités ont procédé à la rédaction des textes après avoir procédé à de larges consultations en Belgique et à l'étranger. Les contacts avec les praticiens des palais de justice ont été permanents sans jamais négliger la place qui revenait à la réflexion doctrinale. Le résultat de cet immense effort est le code judiciaire qui compte 1675 articles. Ce monument législatif a été déposé sur le bureau du Sénat le 10 décembre 1963*.

Ce projet améliore l'organisation judiciaire de première instance, simplifie considérablement les dispositions légales relatives à la compétence et assure notamment dans ce domaine, le règlement rapide dès le début du procès, des discussions qui peuvent surgir à propos du pouvoir juridictionnel d'un magistrat.

Le nouveau code réalise l'unification de la manière de procéder devant tous les juges du fond. La procédure demeure de type accusatoire. Elle est à la fois simple, souple et équilibrée.

Malgré le respect du principe dispositif et un souci constant du libre exercice du droit de défense, le juge civil dispose de pouvoirs suffisants pour imposer une instruction complète et loyale du procès.

Les procédures de réception des diverses preuves sont considérablement modernisées et rendues plus efficaces.

Les avoués sont supprimés et désormais, l'avocat sera à la fois le conseil et le mandataire ad litem de son client.

* Le Code judiciaire a été voté par le Sénat en avril 1965. En mai 1966, la Commission de la Justice de la Chambre des Représentants en termine l'examen sans y apporter de modifications majeures.